

Оригинални научни рад
УДК: 069.9:75(497.1)"1937"
DOI: 10.5937/zrffp55-56610

ПРВА ИЗЛОЖБА ТУРСКОГ СЛИКАРСТВА И ПУБЛИКАЦИЈА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ 1937. ГОДИНЕ

Владан Д. ВИРИЈЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју
Косовска Митровица (Србија)

¹ vladan.virijevic@pr.ac.rs;  <https://orcid.org/0000-0001-5083-2452>

Примљен: 7. 2. 2025.
Прихваћен: 10. 6. 2025.

ПРВА ИЗЛОЖБА ТУРСКОГ СЛИКАРСТВА И ПУБЛИКАЦИЈА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ 1937. ГОДИНЕ²

Кључне речи:
изложба;
сликарство;
публикације;
Краљевина
Југославија;
Република Турска;
Музеј кнеза
Павла.

Сажетак. Једна од запажених манифестација на културној сцени Краљевине Југославије и града Београда у другој половини тридесетих година прошлог века била је изложба турског сликарства и штампаних публикација. Била је то прилика да се југословенска јавност упозна са дOMETИМА савремених турских ликовних уметника, издавачком делатношћу и културним наслеђем из времена Османлијске империје. Осим културног, изложба је имала и политички значај, јер се њоме, у условима јачања тензија на геополитичком плану Европе и света, желело постићи учвршћивање међудржавних савезничких односа између југословенске краљевине и Републике Турске.

Рад је базиран на каталогу изложбе, оскудној релевантној литератури и написима оновремене дневне и периодичне штампе.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Усложњавање прилика на европској политичкој сцени почетком четврте деценије прошлог века поспешило је интензивирање и продубљивање односа између Краљевине Југославије и Републике Турске, земаља заинтересованих за очување мира и стабилности на југоистоку Европе. Наиме, дипломатски односи између званичног Београда и Анкаре успостављени су 28. октобра 1925. године потписивањем Уговора о миру и пријатељству, који је ратификован 1. фебруара 1926. године (Аноним, 1925, 30. октобар, стр. 1; Жупанчић, 2004, стр. 9). То је створило претпоставке за отварање дипломатских представништва, па је први опуномоћени југословенски посланик у Републици Турској, Тихомир Поповић, именован 8. јуна 1926. године, а 7. маја 1927. године у Београд је стигао и први турски посланик, Али Хикмет беј. Након тога, следило је још неколико важних међудржавних уговора којима су отварана нова поглавља сарадње на плану дипломатије, одбране и безбедности, економских односа, просвете, културе, у домену правних регулатива итд., који су крунисани Уговором о пријатељству и ненападању између Краљевине Југославије и Републике Турске, потписаним у Београду 27. новембра 1933. године (Виријевић, 2018, стр. 78). Учвршћивање југословенско-турских односа додатно је оснажено 9. фебруара 1934. године склапањем Пакта балканског споразума између Краљевине Југославије, Грчке, Турске и Румуније (Avramovski, 1986, стр. 117).

Са циљем даљег повезивања и заузимања заједничких ставова у вези са збивањем у сфери замршених међународних односа, узрокованих агресивним политикама Италије и Немачке, које су тежиле ревизији одредаба европског поретка опредељеног одредбама Версајске мировне конференције, средином априла 1937. године у званичну дипломатску посету Краљевини Југославији допутовала је делегација Републике Турске, на челу са Исметом Иненијем, премијером, и Тефиком Руждијем Арасом, министром иностраних послова. Овај догађај био је помно пропраћен од стране југословенске јавности, која је долазак „осведочених турских пријатеља” доживљавала као израз „искреног пријатељства и чврстог савезништва” (Аноним, 1937, 9. април, стр. 2; Аноним, 1937а, 12. април, стр. 2; Аноним, 1937б, 12. април, стр. 3).



Слика 1. Свечани дочек турских новинара на београдској железничкој станици. Извор: Аноним, 9. април 1937, стр. 7

Имајући на уму чињеницу да је култура фактор који поспешује зближавање међу народима и државама, у склопу ове посете приређена је прва изложба турске уметности, која је југословенској јавности требало да приближи савремене домете Републике Турске на културном плану (Аноним, 1937, 11. април, стр. 9). Ради тога је, као својеврсна „претходница” турске дипломатске делегације, 8. априла 1937. године Оријент експресом у Београд допутовала група новинара најзначајнијих турских листова, у којој су се налазили Фалих Рифки Атај, директор листа *Народ* (*Ulus*), Ахмет Емин Јалман, директор и сувласник новина *Зора* (*Tan*), Абидин Давер, директор листа *Република* (*Cumhuriyet*), Асим Ус, директор и власник листова *Време* (*Kurun*) и *Весџ* (*Haber*), Неџмедин Садак, главни уредник листа *Бече* (*Akşam*), Мехмед Мухитин, директор листа *Последња пошта* (*Son posta*) и Џавид Орол (Аноним, 1937, 9. април, стр. 7), као и неколико истакнутих турских културних посленика и јавних радника, који су, у сарадњи са кустосима Музеја кнеза Павла и др Миланом Кашанином, његовим директором, били задужени за припрему поставке изложбе.³ Био је то, иначе, први колек-

³ У тој групи налазили су се Селим Герчек, директор Одељења за публикације Министарства просвете Републике Турске, Салих Џимџоз, дугогодишњи народни посланик из Цариграда, и Абдурахман Омган, секретар Народне републиканске странке (Аноним, 1937а, 11. април, стр. 9; Аноним, 1937, 14. април, стр. 5).

тивни наступ турских сликара у иностранству, што је, само по себи, јасно указивало на то колико је турска влада придавала значаја продубљивању пријатељских односа са Краљевином Југославијом.

Иначе, све до 1848. године, сликарство је у Турској било непознат уметнички израз. Додуше, у војним школама је и пре тога, од 1794. године, постојала настава цртања, али само линеарног, чија сврха је била да полазницима олакша учење топографије. Те године у неколико европских земаља било је упућено више свршених питомаца Војне академије, како би усавршили цртање. Управо из ових редова потекли су први турски сликари који су почели сликати „на европски начин”. Одраз тога резултирао је чињеницом да су већ наредне године, 1849, полазници војне школе у цариградском кварту Мачка приредили прву изложбу слика. Запажену улогу у популаризацији сликарске изложбе, као културног изрази, имао је Пјер Дезире Гилемет, француски сликар који је у Цариград дошао 1865. године на позив султана Абдулазиза, заљубљеника у европску уметност, организујући изложбу 1876. године. У истанбулској јавности назван је „дворским сликаром” (Başkan, 2014, стр. 221).

Зачеци системског образовног процеса у сфери уметности у Османлијској империји сежу у 1883. годину, када је у Цариграду, марта месеца, формирана прва уметничка школа – *Sanayi-i Nefise Mektebi* (Школа лепих уметности) (Turani, 1977, стр. XI). Чинила су је четири одсека, и то: за сликарство, вајарство, архитектуру и гравирање, мада је овај последњи, због недостатка наставног кадра, имао симболичну активност. С обзиром на ригидан однос ислама као религије и догме која је прожимала и нормирала све друштвене поре, полазници школе потицали су, углавном, из немуслиманских заједница – грчке и јерменске, концентрисаних у највећој мери у цариградским квартовима Пера и Галата (Uzun Aydın, 2014, стр. 1127). Обуку полазника школе обављали су и уметници из иностранства, углавном из Француске и Енглеске. Од ликовних израза доминирали су портрет и цртеж фигуре (Turani, 1977, стр. XI).

Важне заслуге у формирању сликарског кадра у Османлијској империји имао је директор цариградских музеја Хамди, на чију иницијативу је почетком XX века неколико талентованих младића послато на усавршавање у познате европске сликарске центре. Њихов повратак иницирао је стварање првог уметничког удружења 1908. године, које ће представљати својеврсни генератор развоја турског сликарства у будућим периодима (*Изложба турских слика и публикација*, 14. април – 30. април, 1937, стр. 11–12).

Током периода „друге уставности”, када је дозвољено да се у колецима школују и девојчице, 1. новембра 1914. године започела је са радом *İnas Sanayi-i Nefise Mektebi*, чији је задатак био да омогући и припадницама „нежнијег пола” испољавање и усавршавање уметничког талента (Uzun Aydın, 2014, стр. 1127).

Појавом кемалистичког покрета, а посебно након успостављања републиканског режима 1923. године, наступила је нова етапа у развоју турске ликовне уметности. Битан импулс у том смислу давао је вођа национално-ослободилачког покрета Мустафа Кемал-паша, који је још 1. марта 1923. године, у говору на заседању Велике народне скупштине у Анкари нагласио нужност свеопштег националног препорода, при чему је културној акцији определио важну улогу, нагласивши следеће: „У важним центрима отаџбине оснивати модерне књижнице, конзерваторијуме, музеје, изложбе лепе уметности” (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 1997, стр. 300).

Као човек модерних европских назора, Кемал-паша је високо ценио домете, узвишеност и значај уметничког стваралаштва, а уметнике је сматрао људима посебних квалитета – важним личностима за једно друштво, због чега је у разговору са својим сарадницима истицао следеће: „Народ који остане без уметности је као да му је пресечена једна животна вена” (Evcin, 2011, стр. 521).

Након оваквих ставова „оца нације”, поред личне иницијативе појединаца, републиканске власти су, у складу с тенденцијама модернизације и вестернизације друштва и државе, улагале значајна средства у развој уметности и подстицале школовање младих уметника у престижним уметничким центрима средње и западне Европе.⁴ Већ 1923. године истанбулски валија Али Хајдар оформио је сликарски атеље (*Serbest Resim Atölyesi*) у коме су полазницима основе сликарске технике појашњавали Ибрахим Чали, Али Сами Бојар, Хусејин Авни Лифиј, Рухи Арел и Хикмет Онат (Giray, 1997, стр. 267). Наредне године, 1924, организована је прва изложба у простору Етнографског музеја у Анкари, новој престоници Турске, а посебно значајан датум за даљи убрзани развој турског сликарства представљала је 1926. година, када је прва уметничка школа, *Sanayi-i Nefise Mektebi*, прерасла у Државну академију лепих уметности, за чијег директора је именован Намик Исмаил, познати турски сликар импресиониста.⁵ При анкарском универзитету Гази, 1930. године оформљен је сликарски одсек, из кога ће временом

⁴ У 1924. години на школовање у Француску упућена су петорица (Џеват Дерели, Рефик Епикман, Шереф Акдик, Махмут Џуда и Мухитин Себати), а у Немачку двојица будућих сликара (Ахмет Зеки Коџадеми и Али Авни Челеби) (Gezer, 1984, стр. 17; Atılgan, 2009, стр. 100).

⁵ Породица Намика Исмаила (Самсун, 1890 – Цариград, 1935), још док је био дете, преселила се у Цариград, где је завршио основну школу, а потом и француску гимназију. Привлачила га је калиграфија, па је ишао на приватне часове. Након дипломирања, отац га је послао на студије у Париз. Почетак Првог светског рата затекао га је у Цариграду, тако да се није могао вратити у Француску. У Цариграду је 1917. године по први пут излагао на ликовној изложби, а његов рад је добио другу награду. Након тога је отпутовао у Берлин, где је остао две године, да би 1919. године био примљен за професора у цариградској средњој школи Осман Нури-паша. Од 1928. године до смрти налазио се на дужности директора Академије лепих уметности (Rona, 1992, стр. 46–48).

изаћи велики број школованих сликара. Помак у даљем развоју ликовне уметности, сликарства пре свега, представљало је формирање Групе Д, у Истанбулу септембра 1933. године, удружења које су основали петорица сликара (Зеки Фаик Изер, Нурулах Берк, Елиф Наџи, Џемал Толу и Абидин Дино) и један вајар (Зухту Муридоглу) (Baysal Müslüm, 2021, стр. 37).

Уметничко удружење, у оквиру кога су деловали професори Уметничке академије и афирмисани уметници, Група Д, која се угледала на ултрамодерне европске уметнике⁶ и Група независних уметника, чији су чланови већином били уметници млађих нараштаја, чинили су окосницу ликовне авангарде турског републиканског друштва (*Изложба турских слика и публикација, 14. април – 30. април, 1937*, стр. 11–12).

У складу са идеолошким дискурсом кемализма, који је, између осталог, почивао на наглашеном национализму, развијала се и турска ликовна уметност. Националне теме које су наглашавале расне особености Турака и епизоде из славне прошлости, посебно током кемалистичке борбе почетком двадесетих година прошлог века, доминирале су у ликовном репертоару. Према наводима бугарског историчара Џенгиза Хакова, културна револуција је од стране кемалиста доживљавана као „нераздвојни део државне независности” (Наков, 2011, стр. 98). С обзиром на то да је под доминантним утицајем религије у периоду пре конституисања републиканског уређења скулптура била забрањен ликовни израз, развој вајарства налазио се у повоју. Насупрот томе, видно се развијала декоративна уметност, она стара, оријентална, али и нова, модернистичког опредељења. Много пажње поклањано је илустровању књига и листова, па је, с тим у вези, при Министарству просвете основан посебан биро који се бринуо о тим естетским детаљима (Аноним, 1937, 13. април, стр. 10).

О томе колики публицитет је у југословенској јавности изазвала ова изложба, речито говори чињеница да су неколико дана уочи отварања готово сви дневни листови писали о том културном догађају. Тако је београдски дневни лист *Политика* наводио да изложба „треба да покаже нове уметничке напоре” Републике Турске, „због тога што Турци, изгледа, све до владе Кемала Ататурка, нису скоро ни имали свога сликарства у оном ужем смислу речи. [...] Није то више оно декоративно сликарство старе Турске које је било све у арабескама и геометријским шарама, а које ће се такође видети на овој изложби поред модерног турског сликарства, већ једно савремено које се гаји у свим модернијим земљама данашње Европе” (Аноним, 1937, 11. април, стр. 7). О важности изложбе за даље продубљивање југословенско-турских односа говори чињеница да су за њену реализацију

⁶ Група Д основана је 1933. године. Њени оснивачи били су Нурулах Берк, Зеки Фаик Изер, Елиф Наџи, Џемал Толу, Абидин Дино и Зухту Муридоглу (Baysal Müslüm, 2021, стр. 37).

формирана мешовита организациона тела, и то: Почасно председништво, Почасни одбор и Извршни одбор.⁷

За поставку изложбе опредељен је галеријски простор у Музеју кнеза Павла Карађорђевића, смештеном у згради Новог двора, у тадашњој Улици кнеза Милана. Била је то репрезентативна музејска институција уређена по највишим стандардима тадашње музеологије, која је прве посетиоце примила 18. јануара 1936. године (Аноним, 1936б, 19. јануар, стр. 5; Аноним, 1936а, 19. јануар, стр. 3; Аноним, 1936, 19. јануар, стр. 1; *Музеј кнеза Павла*, 2009, стр. 102). Имала је следећа одељења: Археолошко (које су чиниле Преисторијска и Античка колекција) и Средњовековно, као и нумизматичку збирку, лапидаријум и Галерију са 60 дворана за сталну поставку и повремене изложбе.⁸

Концепт изложбе састојао се из две тематске целине – изложбе савремене турске ликовне уметности и изложбе штампаних публикација. У оквиру поставке, престоничка публика била је у прилици да се упозна са око 80 радова турских сликара, и то: Намик Исмаила („Анкарска тврђава”, „Последњи метак”, „Тежаци”), Х. Веџихија („Селвије”, „Предео”, „Обалски предео”, „Гробље ’Караџа Ахмет’”), Али Авнија („Пољопривреда”, „Сто”, „Мртва природа”, „Предео”), Хикмета („Миран поток”, „Предео”, „Поток”), Чалија („Девојка”, „Ридари”, „Артиљерци”, „Акт”, „Г. Кемал Ататурк”), Хасана Фахрија („Еволуција у азбуци”), Самија („Топ”), Шефкета („Ентеријер”, „Тобџија”, „Жариште”), Назми Зије („Море”), Елиф Наџи („Рад у библиотеци”, „Кутак собе”), Зије („Атила”), Бурсали Шефика („Конија”, „Мртва природа”, „Предео”, „На Босфору”, „Предео”), Шерефа („Еволуција у азбуци”, „Дечији портрет”, „Предео”), Саипа („Предео”, „Портрет”), Хале Асафа („Портрет”, „Сеоска џамија у Бурси”), Шерифа Гурура („Еволуција у азбуци”), Арифа Бедиа („Предео”, „Предео”, „Предео”), Али Халија („Мртва природа”), Али

⁷ Почасно председништво чинили су Исмет Инени и др Милан Стојадиновић, премијери, Дробривоје Стошовић и Сафет Арикан, министри просвете, Тевфик Ружди Арас, министар иностраних послова Турске, Хајдар Актај, опуномоћени турски дипломатски посланик при југословенском двору, Бранко Лазаревић, опуномоћени југословенски дипломатски посланик у Анкари, и Влада Илић, председник београдске општине. У Почасни одбор именовани су Ђоко Ковачевић, помоћник министра просвете, Салах Џимџоз, народни посланик из Истанбула, Тома Росандић, вајар, и Шевкати Истиниели, саветник турског Посланства у Београду. Чланови Извршног одбора били су Селим Герчек, директор Одељења за публикације у Министарству просвете Турске, Абдурахман Онган, секретар Републиканске народне странке, др Милан Кашанин, директор Музеја кнеза Павла, и Ђорђе Мано Зиси, кустос Музеја кнеза Павла (*Изложба турских слика и публикација*, 14. април – 30. април, 1937, без нумерисаних страница).

⁸ За директора музеја указом од 11. априла 1935. године именован је др Милан Кашанин (1895–1981), историчар уметности (Vučetić, 2004, стр. 28).

Карсана („Женски портрет“), Емел Џимџоз, Бедрија Рахмија („Предео“, „Кафана“, „Предео“), Џемала Саита („Предео“, „Играчица“), Ерена Ејубоглу („Предео“, „Нага жена“, „Шадрван“), Ешрефа Тургута („Сеоске девојке и јагњад“), Харил Ксантопулус („Стара жена“), Мелека („Женски портрет“, „Мртва природа“, „Мртва природа“), Халила („Предео“), Мелаката („Женски портрет“, „Аутопортрет“), Махмута Џемала („Мртва природа“), Малика Арсала („Женски портрет“, „Воловска кола“, „Вршидба“, „Женски портрет“), Нурулах Берка („Авијатичари“), Нусрета („Предео“), Фејхамана („Мртва природа“), Сабихе („Портрет“, „Портрет“) и Ајетулаха („Мртва природа“).

Поставка о публикацијама садржала је два одељка – о књизи и новинама, а сваки од њих још неколико посебних подцелина. Ту се нашло око 4.000 експоната, и то: разне географске карте, минијатуре, илуминације и корице из збирки музеја палате Топкапи, дела цариградске Школе источне уметности, старе штампане књиге, прва литографска издања, први календари, примерци арапских слова, неколико примерака књига штампаних „старим словима“, тј. арапским писмом, прве турске публикације штампане латиничним словима, први дневни лист који се истовремено појавио на турском и разним другим језицима, најтиражније актуелне дневне новине и часописи и велики број књига из различитих сфера, издатих током републиканског периода (Аноним, 1937δ, 11. април, стр. 7). Део експоната потицао је из збирки државних културних институција, део из приватних колекција, а неки из атељеа самих уметника (Аноним, 1937, 13. април, стр. 10; Аноним, 1937δ, 15. април, стр. 2; Anonim, 1937a, 15. april, стр. 4; Anonim, 1937c, 15. april, стр. 3; Anonim, 1937, 16. april, стр. 1).

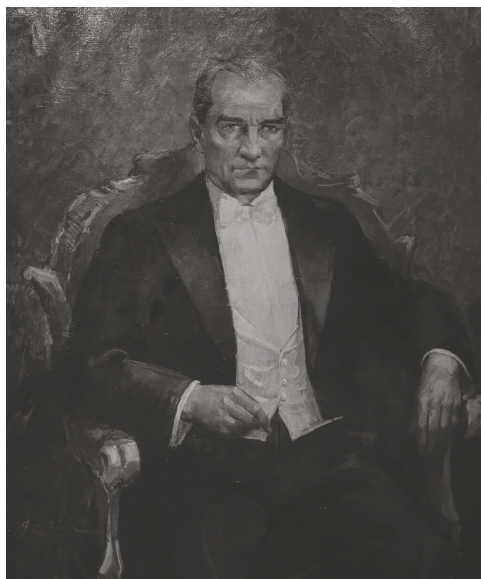
Отварање изложбе у преподневном термину 14. априла 1937. године, осим што је привукло пажњу бројних поклоника уметности, под сводом Музеја кнеза Павла Карађорђевића, окупило је десетине угледних званица из високих политичких и интелектуалних кругова, као и дипломатског кора.⁹ Част да отвори изложбу припала је Добривоју Стошовићу, министру просвете, који је, обраћајући се присутнима, истакао:

⁹ Осим кнеза Павла Карађорђевића, као домаћина, отварању су присуствовали и сенатор Раденко Станковић и др Иво Перовић, краљевски намесници, Исмет Инени, турски премијер, и Тевфик Ружди Арас, министар иностраних послова, др Милан Стојадиновић, југословенски премијер, са већим бројем министара, Стеван Ђирић, председник Народне скупштине Краљевине Југославије, Вељко Петровић, начелник Уметничког одељења Министарства просвете, Слободан Јовановић, ректор Београдског универзитета, армијски генерал Војислав Томић, командант београдског гарнизона, те бројни угледни професори, лекари, уметници, итд. Запажено је било и присуство опуномоћених дипломатских представника Бугарске, Енглеске, Француске, Италије, Ватикана, а посебан, помало егзотичан тон публици давала је посета индијског племића др Џала Павруа и његове сестре др Бепси Павру, који су се у том тренутку налазили на пропутовању кроз Београд (Аноним, 1937, април–јуни, стр. 372).

„Књижевна или уопште публицистичка и уметничка продукција, ма колико била зависна и од разних чињеница и чинилаца у главном, ипак највернија је слика и мера друштвених, етничких и осећајних потенција односне средине. Ми смо, једном речју, зажелели да непосредно, на своје очи, упознамо душу данашње Турске, душу подмлађеног турског народа, с чијом је историјом наша народна историја била изукрштана, као у једну јединствену петовековну херојску епопеју, а Турци су нам, ево, се разумљивом самосвешћу и поносом, испунили ту жељу. Ово што овде видимо, овај, бројем малени одломак данашњег турског стваралаштва са задовољством морам да кажем: Задивљава! Ми смо, можда више но ико, знали да ценимо борбену енергију и упорност турског народа; али да један народ у тако кратком временском размаку успе да ту своју борбену снагу преобличи и организује у конструктивну стваралачку вољу и способност истинске модерне културне нације високог степена, то је заиста право чудо. Тек сада, разгледавши ову значајну изложбу, ми интимно осећамо чаробну моћ великог, провиденцијалног човека, обожавааног шефа Турске Државе и вође турског народа, Његове Екселенције Господина Кемала Ататурка који је тај преображај славно извео, чијим свемоћним духом одише, тако рећи, сваки предмет овде, чија је заправо победа у низу његових победа и свака ова књига и свако ово платно на изложби.” (Аноним, 1937а, 15. април, стр. 5; Аноним, 1937, април–јуни, стр. 372)

Након њега, окупљенима се обратио и Али Хајдар Актај, опуномоћени турски дипломатски посланик при југословенском двору, нагласивши да је циљ изложбе да „с једне стране југословенској публици пружи општи поглед на рад и тенденције турских сликара у току последњих десет година, а с друге стране да јој прикаже разне правце у развоју турске књиге” (Аноним, 1937, април–јуни, стр. 372). Изразио је, такође, и уверење да ће она допринети додатном учвршћивању односа две државе који је, према његовој оцени, представљао „јемство безбедности, напретка и мира на Балкану” (Аноним, 1937, април–јуни, стр. 372).

Према мишљењима југословенске ликовне критике, изложени радови турских сликара по свом стилу и правцу надовезивали су се на импресионистички реализам који је на размеђу XIX и XX века био доминантан у европском сликарству, мада су се делимично запажала и савремена, модерна стремљења. Најласкавије оцене добила су дела М. Чалија (Ататурков колоритни портрет великог формата), Намика Исмаила (пејзаж на коме доминира Анкарска тврђава), Шефкета („Ентеријер”), Сабихе (два портрета), Нарулах Берка („Авијатичари”), Халила и Хикмета (Аноним, 1937, април–јуни, стр. 372).



Слика 2. М. Чали – Портрет
Мустафе Кемал-паше Ататурка.
Извор: *Изложба турских слика и
публикација, 14. април – 30. април,*
Музеј кнеза Павла, Београд, 1937, II

Обиман приказ и осврт на уметничке домете изложених слика турских сликара приредио је Петар Ј. Одавић, уредник београдског часописа *Живой и уметности*, који је, како се истицало у додатку његовог назива, био намењен „култивисању осећања лепог” и на чијим страницама су, пре свега, третиране теме из сфере естетике. Одавићев утисак био је да су Турци „делима својим дали доказа и о својим одличним уметничким подобностима” и да међу излагачима има „сликара од неоспорног талента” (Одавић, 1937, стр. 239). Према његовом закључку, изложене слике, тј. њихови аутори, могли су се груписати у две категорије – прву, коју је окарактерисао као „класичну” (Чали, Намик Исмаил, Х. Вецихи, Шефкет, Али Карсан), и другу, „модерну” (Назми Зија, Бедри Рахми, Хикмет и Шефик Бурсали). Наглашавао је да су се сликари који су припадали „класичној” групи трудили да, под утицајем светлосних ефеката у природи, „светлост ту и сенке што је прате, у нијансирању њиховом и пребогатом преливању једних у друге, што верније и што детаљније колористички представе, налазећи да су сви велики сликарски мајстори само на тај начин долазили до савршенства”, док су „модернисти” сматрали да ће „колористички до већег ефекта доћи широким, неповезаним, може се рећи укрштеним повлакама доје, то јест, колористички само наговештавајући и облике мотива које на платна своја преносе, и дејство светлости и сенака на њима” (Одавић, 1937, стр. 239).

„Разлика између та два правца рада исувише је упадљива. Док се на делима свих њих из прве категорије види да своје слике довршавају или се бар труде да их доврше до хармоничне целине, држећи се онога што им



Слика 3. Сабиха – „Портрет”.
Извор: *Изложба шурских слика и публикација*, 14. април – 30. април, Музеј кнеза Павла, Београд, 1937, VI

Природа тако штедро као узор пружа, дотле се за дела сликара из друге категорије може рећи да су сва мање више недовршена и да је због тога ефекат њихов на гледаоце много слабији, дакле, сасвим противно ономе што су аутори њихови желели да постигну.” (Одавић, 1937, стр. 240)

Поред изложених сликарских платана, публика је пажљиво разгледала и друге експонате, међу којима су се посебно истицале карта северноамеричког континента коју је 1513. године израдио Пири Реис (1465–1554), познати османлијски адмирал, морепловац, географ и картограф, минијатуре из XVI века и једна карта у боји, великог формата (2,5 × 1,5 м), с краја XV века, која је приказивала београдску тврђаву и њену околину са мноштвом педантно уцртаних детаља.

Карта је чувана у једном цариградском музеју, а њен аутор, као ни време настанка, нису били познати. Веома детаљно је приказивала изглед београдске тврђаве. На њој су се јасно распознавали одбрамбени појасеви, куле у Доњем и Горњем граду, разни објекти у унутрашњости градских зидина, улази, места за топове и сл. Детаљно је приказивала и околину Београда, па се тако види Земун са Гардошем и великим бројем кућа изван тврђаве, као и пристаниште на Дунаву са укотвљеним бродовима. На карти су били назначени и шумски комплекси у околини Београда, као и нека насеља која су током минулих векова нестала (Аноним, 1937, 17. април, стр. 11).

Изложба је била постављена до 30. априла 1937. године и током 16 дана посетило ју је неколико хиљада поклоника уметности, не само из Београда, већ и других делова земље.



Слика 4. Пири Реис – Карта Северне Америке из 1513. године.

Извор: Изложба јурских слика и јубдикација,

14. април – 30. април, Музеј кнеза Павла, Београд, 1937, I

Штампа

- Аноним. (1925, 30. октобар). Уговор о миру са Турском. *Политика*, 1.
- Аноним. (1936а, 19. јануар). „Надам се да ће Београђани са поносом посматрати реликвије наше тешке историје и из њих црпсти наук за будућност” рекао је Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник Павле отварајући Музеј. *Време*, 3.
- Аноним. (1936б, 19. јануар). Њ. Кр. Вис. Кнез-намесник Павле отворио је музеј који носи његово име. *Политика*, 5.
- Аноним. (1937а, 9. април). Свечани дочек турских новинара на београдској железничкој станици. *Време*, 7.
- Аноним. (1937б, 9. април). Турски новинари одсели су у хотелу „Српски краљ”. – Турски новинари синоћ стигли у Београд. *Време*, 7.
- Аноним. (1937а, 11. април). Месец дана турске уметности у Музеју кнеза Павла. *Време*, 9.
- Аноним. (1937б, 11. април). Изложба турске уметности у Музеју кнеза Павла. *Политика*, 7.
- Аноним. (1937а, 12. април). Путовање у Југославију г. Исмета Иненија, председника турске владе. *Време*, 2.
- Аноним. (1937б, 12. април). Мој сарадник г. др. Ружди Арас и ја полазимо у Југославију да водимо разговоре у пуном пријатељству и искрености о свима нашим текућим питањима. *Правда*, 3.
- Аноним. (1937, 13. април). Напредак ликовних уметника у Новој Турској – разговор са г. Салихом Џимџозом. *Политика*, 10.
- Аноним. (1937, 14. април). Данас се у Музеју кнеза Павла отвара изложба турске уметности. *Политика*, 5.
- Аноним. (1937а, 15. април). Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник Павле отворио је јуче изложбу турске књиге и уметности. *Политика*, 5.
- Аноним. (1937б, 15. април). Г. Г. Инени и Др Ружди Арас посетиће сутра Шумадију. *Правда*, 2.
- Аноним. (1937, април–јуни). Отварање турске изложбе у Музеју Кнеза Павла. *Београдске оштинске новине*, 372–373.
- Anonim. (1936, 19. januar). Muzej kneza Pavla – svečano otvorenje u Beogradu u na-
zočnosti Nj. Kr. Vis. Kneza Namjesnika. *Obzor*, 1.
- Anonim. (1937, 9. april). Pred posjetu turskih državnika – Dolaze predsjednik Ismet İnönü i Dr Rüşti Aras – U našoj zemlji prema im se srdačan doček. *Tribuna*, 2.
- Anonim. (1937а, 15. april). Belgrad'da Güzel Sanatlar sergimiz açıldı. *Kurun*, 4.
- Anonim. (1937b, 15. april). Başvekilimiz Bosnaya oradan da Dalmaçya sahillerine gitmişlerdir. *Anadolu*, 6.
- Anonim. (1937c, 15. april). İki devlet arasında tam bir ahenk var. *Son Posta*, 3.
- Anonim. (1937, 16. april). Türk Modern Sanatlar Sergisi, Belgratta törenle açıldı. *Ulus Sesi*, 1.

Литература

- Виријевић, В. (2018). *Југословенско-турски економски односи 1918–1941*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Жупанчић, Т. (2004). Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара 1919–1945. (1890–1945). *Архив*, 2, 9–26.
- Изложба турских слика и публикација*, 14. април – 30. април. (1937). Београд: Музеј кнеза Павла.
- Музеј кнеза Павла*. (2009). Београд: Народни музеј.
- Одавић, П. Ј. (1937). Изложба турских слика. *Живој и уметност*, 8, 239–240.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I–II–III. (1997). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atılgan, S. O. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türk Plastik Sanatları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 14, 97–124.
- Avramovski, Ž. (1986). *Balkanska antanta (1934–1940)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Aydın Uzun, D. (2014). İnas ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin İlk Kadın Heykeltıraşları. *Turkish studies*, 9(10), 1125–1139.
- Başkan, S. (2014). *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Baysal Müslüm, A. (2021). D Grubu'nun Türk Resim Sanatında Özgünlük Açısından Önemi. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1, 29–46.
- Evcin, E. (2011). Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı. *Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 521–555.
- Gezer, H. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınevi.
- Giray, K. (1997). *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*. İstanbul: Akbank Kültür Sanat.
- Hakov, Dž. (2011). *Istorija savremene Turske*. Prizren: Bal-Tam.
- Rona, Z. (1992). *Namık İsmail*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turani, A. (1977). *Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*. İstanbul: İşbank Yayınları.
- Vučetić, R. (2004). Muzej kneza Pavla – izlazak Beograda na evropsku kulturnu scenu. *Tokovi istorije*, 1–2, 23–43.

Vladan A. VIRIJEVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of History

Kosovska Mitrovica (Serbia)

The First Exhibition of Turkish Painting and Publications in the Kingdom of Yugoslavia in 1937

Summary

An exhibition of Turkish fine art and printed publications was held at the Prince Paul Museum in Belgrade from April 14 to 30, 1937. This event provided an opportunity for the Yugoslav cultural public to become acquainted for the first time with the artistic achievements of the artists of the Republic of Turkey during the first fifteen years of its existence. In addition to paintings, various exhibits representing the cultural heritage of the Ottoman Empire period were also displayed. According to art critics and the professional public, the artistic expression and themes of Turkish painters showed the influence of various European painting trends, resulting from their education in the leading art centres of Central and Western Europe. Mostly realistic depictions dominated, such as landscapes, still lifes, and portraits, with an emphasis on specific colours and motifs derived from the concept of Turkish nationalism—one of the pillars on which the Kemalism ideology rested. The exhibition was also a manifestation of the close bilateral relations between the Kingdom of Yugoslavia and the Republic of Turkey, so it can be said that it had specific political significance, contributing to the further strengthening and deepening of their relationship.

Keywords: exhibition; painting; publications; Kingdom of Yugoslavia; Republic of Turkey; Prince Paul Museum.



Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).